

USODNI DOGODKI V DRAŽGOŠAH

V I. letniku Loških razgledov je Branko Berčič navedel v članku »Nekaj gradiva o narodnoosvobodilni borbi na Gorenjskem v letih 1941 in 1942« na str. 33—35, kaj je pisal Slovenski poročevalec o dogodkih v Dražgošah za časa partizanskih borb od 9. do 11. januarja 1942. V avgustu 1948 sva s takratnim upravnikom loškega muzeja Karlom Plestenjakom obiskala Dražgoše in zapisala, kar so o tistih usodnih dneh pripovedovali domačini. Ker ti dogodki zanimajo Selčane in Ločane in ker je prav, da se podrobnosti ohranijo, jih priobčujem kot prispevek h krajevni zgodovini. Objavljam jih tako, kot so jih navedeni očitvidci pripovedovali, ne da bi jih primerjal z drugimi, že objavljenimi poročili, torej brez kritične kontrole. Pripovedovanja so odraz osebnih vtisov in doživetij oseb, ki so bile udeležene pri takratnih dogodkih in močno prizadete. Kot takšne naj jih bralci sprejemajo. Namenjene pa so tudi tistemu, ki bo kdaj sestavljal zgodovino naših krajev, da bo iz njih po kritični presoji izluščil bistvo dogodkov. Nekateri številčni podatki v njih se ne skladajo in jih bo težko točno ugotoviti.

Dražgoše leže pod strmim robom Jelovice, ki se za njim dviga Kotlič (1410 m), sedaj imenovan Partizanski vrh. Z Jelovice sega gozd skoro do vasi, ki je na široko razprostrta. Zahodni del vasi imenujejo Pri cerkvi, ta se s seniki podaljšuje daleč pod Dražgoško goro; vzhodni del je Na pečeh, še dalje stoji sam zase zaselek Jelenšče. Z Jelenšč drži pot čez Jamnik v Kropo in v Savsko dolino. Nad zaselkom štrli iz pobočja Jelovice skalnat pomol Jelenca, kjer je bila v borbah l. 1942 važna postojanka, sedaj ga imenujejo Bičkova skala. Cerkev je stala v višini 853 m nad morjem. Poti drže v dolino Češnjice. Onstran gornjega konca te doline stoji samotna Novakova kmetija, dom nekdanjih svobodnjakov. Ob vznožju pod Dražgošami je vas Rudno, ob izhodu v Selško dolino pa Češnjica, do kamor je iz Dražgoš 5 km. Pred vojno so štele Dražgoše 444 prebivalcev, po štetju l. 1948 jih imajo 209. Pred vojno so imele župnijo, šolo, več društev, igralski oder, elektriko z Rudnega itd. Čez Dražgoše je šla žičnica na Jelovico. Svoj čas so v okolici kopali železovo rudo — bobovec za plavže v Železnikih. Sicer so pa Dražgošani kmetje, gozdni delavci, oglarji in vozniki. Čez strm rob ima vas dohode na Jelovico, kjer je najbližja planina Mošenjska planina. Znamenitost Dražgoš pred vojno je bila baročna cerkev iz 17. stoletja, ki je imela 4 »zlate« oltarje iz l. 1658. Okrasje teh oltarjev je bilo tako bogato, da jih je dal dunajski Zavod za spomeniško varstvo na svoje stroške pozlatiti. Podobar Grošelj iz Selc, ki je to delo opravil, je napisal, da je takrat »v Dražgošah zlato teklo«. Po boju v Dražgošah so Nemci vso vas razdejali, da ni ostal kamen na kamnu. Kjer je bila prej cerkev, je sedaj samo še groblja. Toda preden so cerkev podminirali, so pustili bivšemu tajniku

Muzejskega društva v Škofji Loki Ivanu Kržišniku in pokojnemu mizarju Lotriču, da sta oltarje razstavila in vse znamenitosti odpeljala v Loko. Najlepše kipe je vzel Nemeec Lohhausen in jih poslal na Tirolsko, vse ostalo pa hrani loški muzej. Nekaj let po osvoboditvi so prebivali vaščani v ličnih barakah, sedaj imajo pa spet svoje domove in so vse Dražgoše obnovljene in prerojene. Ostal pa bo trajen spomin na številne človeške in materialne žrtve, ki jih je vas prispevala za narodno osvoboditev.

KARL JELENC IZ DRAŽGOŠ 38 JE PRIPOVEDOVAL:

V vas Na Pečeh so prišli partizani — jeseniška in jelovška četa — dne 31. decembra 1941. Štab se je naselil v naši hiši. Naslednji dan so se nastanili tudi v vasi Pri cerkvi. Partizani se niso nič skrivali, ampak so nemoteno hodili po vasi. Politikomisar Žagar, učitelj z Dobrave, je imel na novega leta dan in na praznik treh kraljev politična govora. Komandant bataljona je bil Gregorčič. Komandir čete Na pečeh je bil Jaka Bernard, ki je pozneje padel na Stirniku. Komandir čete Pri cerkvi je bil Pečnik, ki so ga pozneje partizani sami ustrelili na Jelovici. Biček Franc je bil vodnik. V štabu so bili zaposleni še: Hrovatov Johan z Dobrave, Merhar Stane iz Št. Vida, šofer Oskar z Bleda, ki je pozneje padel na Gorjušah, in Kocjanov Ivan z Bukovščice, ki je pozneje z Žagarjem vred padel nad Crngrobom. Tovariš Gregorčič in še nekdo drugi sta bila španska borca. Prezeljnov Tonček iz Lesc je bil mitraljezec. Za kuharja so imeli nekega visokega Nemca, ta je ob umiku partizanov iz Dražgoš ušel nazaj k Nemcem. Med borci so bili bratje Kavčiči iz Škofje Loke, Šink Janez (Jakcev) iz Selc, Vraničar Drago-Fedja iz Škofje Loke, ki je bil puškar. Vseh partizanov je bilo okrog 180, med temi okrog 150 borcev, toda oboroženih je bilo samo okrog 120. Imeli so 21 strojnih pušk (zbrojevke in »Piteau«).

Domačini so se bali nemških akcij in so prosili partizane, naj bi se umaknili iz vasi. Zato je bil poseben sestanek v naši hiši. Na sestanku je

bilo dogovorjeno, da bodo vaščani pomagali partizanom, če pride do boja.

Na novega leta dan smo šli s štirimi konji na Dobravo po živež, ki so ga partizani dobili v konzumu. Ves teden je bilo v Dražgošah vse mirno. Še v četrtek, dne 8. januarja 1942, je življenje popolnoma normalno potekalo.

V petek 9. januarja je šla zjutraj ob treh iz Dražgoš patrolja treh mož (med njimi neki 16-letni fant iz Poljan) čez Smrečje proti Selcam. Pri kapelici v Selnici (četr

Groblja, kjer je nekoč stala dražgoška cerkev
(Original v loškem muzeju) Foto Fr. Planina

ure pred Selcami) je patrulja zapazila z brega pod seboj Nemce v belih haljah. Tisti fant iz Poljan je enega ustrelil. To je bilo ob štirih zjutraj. Še pred dnevom je bila patrulja nazaj v Dražgošah. Ko se je danilo, so Nemci šli že z vseh strani proti Dražgošam, in sicer iz Rudnega, s Kališ, čez Lajše, od Jamnika in čez Novaka. V naši hiši je ostal samo politkomisar Žagar, vsi drugi so bili razvrščeni na položajih. Bernard in Prezeljnov Tonček sta bila pri cerkvi, drugi so bili v zasedah po robih, po hlevih in po hišah, nekateri so bili tudi za betonskimi stebri vzpenjače. Biček je bil na skali Jelenci (sedaj Bičkova skala). Tisti dan je bila megla. Nemci so se v megli približali. Naenkrat je megla izginila in naši so sekali Nemce v masah. Nemci so kar smučke stran metali. Precej jih je padlo. Od partizanov ta dan ni bil nihče ranjen ali zadet. Z Jamnika so gestapovci potiskali vojake, ki niso hoteli v boj, videč pred seboj že preveč žrtev. Ta dan je zgorela kot prva Žerelnikova hiša. Partizani so bili ves dan na istih položajih. Krmelj Matija je bil na Slemenu. Na Krasu so imeli dva mitraljeza. V petek ponoči so se Nemci približali tema mitraljezoma, partizani so vsuli nanje ogenj in Nemci so se umaknili.

V soboto 10. januarja 1942 so Nemci že zjutraj močneje streljali. Ta dan sta zgorela Hkauščev in Tinetov hlev. Takrat so prišli Nemci do pod vasi Na pečeh. Nekateri nemški vojaki so se zatekli v Anžetov hlev in niso hoteli naprej. Zato so gestapovci hlev zažgali. Zvečer so se Nemci spet umaknili. Topove so imeli nameščene pri Novakovi žagi. Zvečer so jih peljali nazaj do Presnikove žage. Ponoči so pobirali mrliče. To noč sva z Lojzetom Ambrožičem (Martincevim) peljala vsak okrog dvajset partizanov čez Sleme, da bi zjutraj napadli nemško artilerijo, ki bi se vračala na položaj k Novakovi žagi. Med temi partizani so bili: Biček, Pečnik in Prezelj Tonček. Pri znamenju, kjer se cepita poti na Lajše in Kališe, smo srečali desetino, ki je šla k Sv. Mohorju po municijo. V tej desetini so bili Kavčiči iz Škofje Loke. Pod Slemenom je Prezelj Tonček, ki je hodil zadnji v vrsti, zapazil telefonski vod in zaklical: »Stoj!« Vod smo prekinili in navili okrog 200 metrov žice. Nato smo zapazili nad seboj Nemce na smučeh. Umaknili smo se nazaj v vas. Streljanja ni bilo. Ta dan sem se šele proti večeru vrnil s konjem z Jelovice.

Nedelja dne 11. januarja 1942 je bila za Dražgoše usoden dan. Streljanje se je začelo že ob prvem svitanju. Pokalo je od vseh strani. Nemci so streljali z dum-dumkami. Partizani so zelo varčevali z municijo, ker so jo morali vso na hrbtu znositi v Dražgoše. Komandant Gregorčič je naročal, naj nihče ne strelja prej, kot da je cilja gotov. Snega je bilo okrog en meter, na Jelovici do dva metra. Ržen Franc z Rudnega je povedal, da so Nemci ponoči vozili mrliče kot drva. Pri vzpenjači je nemška granata ta dan zadela betonski steber, ki stoji ob poti z vasi Na pečeh proti cerkvi. Tam so bili v zasedi trije borci. Tram je dva borca ubil, tretji je bil ves dan v nezvesti in je prišel v ponedeljek zjutraj ves ozebljen v vas Na pečeh. Pri Maticu je padel Benedičič, krojač z Jesenic. Njegovo truplo smo našli šele spomladi. V nedeljo zvečer je v Dražgošah gorelo več hiš.

V ponedeljek 12. januarja 1942 so se v zgodnjih jutranjih urah umaknili partizani iz Dražgoš. Od nas so zadnji odšli ob štirih zjutraj na Jelovico. Ob devetih dopoldne so prišli Nemci do naše hiše. Ukazali so, naj pridejo vsi ljudje iz hiš. Mene so takrat prinesli nezvestnega iz kleti. V nedeljo zvečer je namreč udarila mina v Sokolski dom in zaradi pritiska pri eksplo-

ziji sem izgubil zavest. Neki Nemec me je udaril z brzostrelko po glavi in me brcal toliko časa, da sem se zavedel in vstal. Nemci so po hišah plenili meso in drugi živež, usnje, perilo itd. Nas so gnali najprej h Gričarju v klet, nato k Tomažu v hišo. Ko smo bili pri Tomažu, je rekel neki Nemec, da bodo tisti, ki so imeli partizane v hiši, šli v Begunje in tam dobili svoje plačilo, druge pa bodo spustili domov. Pri Henrikju je hotel neki Nemec kar na svojo roko postreliti vrsto domačinov, toda z Gore je nek partizan tistega Nemca ustrelil in s tem ljudi rešil. Dva moška sta se hotela rešiti na ta način, da sta skočila skozi okno. Neki Nemec je to opazil in ju na mestu ustrelil. Od Tomaža so nas gnali v Maticevo »hišico«. Tam nas je bilo že šestindvajset. Nemci so govorili, da nas bodo zažgali (razumela je ta razgovor Brinovčeva Rozala). Kmalu je prišel Demšar Jože, komisar v Železnikih. Ta je bil proti tej nameri. Demšarja Jožeta so partizani še isto leto likvidirali. Iz Maticeve hišice so nas gnali na Rudno. Ko smo prišli pod Hkaučev hlev, smo videli, kako je neki Nemec prevrnil polne sani mesa in masti na snežnem plazu. Že popoldne, ko smo šli od Tomaža k Maticu, so gorele vse hiše v Dražgošah. Na Rudnem so nas zaprli pri Šoštarju in nas popisali. Tolmačil je neki gestapovec, domačin z Reteč. Ta je bil toliko usmiljen, da je dal za nas zaklati in speči teleta. Toda ni ga nam mogel izročiti, ker se je bal, da tega drugi ne zapazijo, zato so teleta pojedli nemški vojaki. Ob devetih zvečer so nas naložili na dva tovorna avtomobila. V Selcih so nas preložili pred pošto v avtobus. V torek ob pol enih ponoči smo prišli v Št. Vid. Tam so nas stražili Luksemburžani. Čez kakih štirinajst dni, ko so prišli vojaki iz Dražgoš iz borb nazaj v Št. Vid, smo morali iti nekateri pospravljat sobo Luksemburžanov, kjer je bilo vse razmetano in v divjem neredu. Sodili smo, da so Luksemburžane ponoči odgnali v kako taborišče.

Nemcev je padlo v dražgoških borbah okrog tisoč dve sto. Tako so nam izjavili vojaki, ki so nas stražili v Št. Vidu. Pri operacijah v Dražgošah jih je bilo po mojem mnenju okrog dvajset tisoč. Pozneje sem slišal, da so njihovi avtomobili stali na cesti od Dolenje vasi do Češnjice. Na Češnjici vse tiste dni ljudje niso smeli niti podnevi iz hiš. Nekega berača, ki je prišel na cesto, so takoj ustrelili.

LOTRIČEVA MINKA IZ GOSTILNE »RATITOVEC« NA ČEŠNJICI JE Povedala:

V noči od četrтка 8. na petek 9. januarja 1942 je prišlo na Češnjico vse polno Nemcev. Vso noč smo slišali avtomobile, povelja itd. in se bali, kaj to pomeni. Ob svitanju so potrkali na naša vrata in smo jim morali kuhati. Bila jih je polna hiša. V gostilniški sobi se je nastanil njihov štab. Dolgo nismo vedeli, kaj se godi okrog nas. Samo mimogrede smo ujeli kakšno novico iz telefonskih pogovorov in spoznali, kaj se godi v Dražgošah. Mrličje so odvažali slečene kot mrhovino, le policiste so pustili oblečene. Ko smo jim zvečer stregle pri mizi, so bili zelo slabe volje in silno osorni. Komandiral je neki general, bil je pa podložen gestapovcem, in sicer nekemu nižjemu oficirju ali celo podoficirju. Ko so se po končani akciji poslovili od nas, je rekel general s solzami v očeh: »Moje delo je s tem končano, za drugo ne odgovarjam.« Vseh Nemcev je bilo pri tej akciji okrog osem tisoč, padlo jih je do tisoč pet sto.

Partizani so prišli v Dražgoše na Silvestrovo 1941. Tisti, ki so bili pri Maticu Na pečeh, so prišli 5. januarja 1942 k nam na Jelenšče. To je bila Bičkova desetina. Štela je 32 mož. Vodil jih je Biček Franc. V desetini je bil njegov brat Henrik, dalje Kovač Pepe, Kovač Janez in njun oče, vsi iz Kranja, potem Čop Franc, tudi iz Kranja, Krševan Janez, ki je bil dober pevec. Ti so bili tovarniški delavci, po rodu Primorci. Neki Oskar je bil šofer na Bledu. Ta je par dni pred napadom na Dražgoše šel z nekaterimi na Bled po municijo in zato ni bil navzoč v borbi za Dražgoše. Kovač Janez je v Dražgošah padel. V nedeljo 11. januarja 1942 je bil del Bičkove desetine s komandantom na položaju na skali, ki jo od tedaj imenujemo Bičkova skala. Ti so imeli dva mitraljeza: enega so imeli od začetka, drugega so v petek 9. januarja 1942 zaplenili Nemcem. Ko so ga dobili, so ga v naši kleti preizkusili, ker se od tam ni slišalo streljanje. Deloval je dobro. Drugi del desetine je bil postavljen za hišo pod gozdom, nekateri pa so bili na patrolji na Hudi njivi pod Jelenščami in so opazovali gibanje Nemcev.

Popoldne ob treh sva sedela z bratom Cirilom na štedilniku v kuhinji in južinala. V kuhinji so bili še: mama Katarina, sestrin mož Janko Habjan s Peči, njegova dva otroka, sosed, Lovrihov mož in žena (Lotrič Tomaž in Ivana), ki sta četrto ure prej pribežala k nam, ker je njuna hiša izpostavljena na robu in je bila zelo obstreljevana. Naša hiša je toliko umaknjena, da se ne vidi v dolino, in je bila zato bolj na varnem. Ves čas bojev jo je le ena granata podrsnila po strehi. Tudi v obeh kleteh in v hiši je bilo mnogo ljudi s Peči, ki so pribežali k nam na varno. Borec Bičkove desetine so imeli svoje nahrbtnike in ležišča v našem hlevu. Med hišo in svinjakom so imeli kotel. Kuhar je imel kosilo že zdavnaj skuhamo in je pogledoval, kdaj bo kateri prišel s položaja po hrano. Ob devetih dopoldne je prišel neki borec in vzel na Bičkovo skalo kruh, dali pa smo mu tudi nekaj klobas.

Ker so partizani popolnoma obvladovali vse dohode v vas, smo bili čisto brez skrbi in prepričani, da Nemci ne morejo v vas. Nenadoma je nekdo močno pokljukal na vežna vrata. Komandir Biček nam je vse dni naročal, naj ne hodimo iz hiš, da ne bodo Nemci od spodaj streljali na nas, ko bi nas videli. Pri trkanju sem mislila, da prihaja nekdo od sosedovih in sem hotela zavpiti: zakaj ne ostanete notri? Ko pa odprem vrata, zagledam pred seboj dva visoka Nemca v belih haljah in s pištolama, naperjenima proti meni. Zaklicala sem: »O, Marija, Nemci!« in obšla odrevenela na me-

Bičkova skala na pobočju Jelenške gore nad Jelenščami
(Original v loškem muzeju) Foto Fr. Planina

stu. Kuhar je zbežal skozi zadnja vrata. Nemca sta se v hipu ritenski umaknila skozi vrata in jih za seboj zaprla. Skočila sem k bratu Cirilu in ga potisnila skozi zadnja vrata, a Nemci so bili tudi že zadaj za hišo. Lovrihov oče in Ožbičev Jaka, očim moža moje sestre Micke, sta tudi skočila iz hiše. Njuni trupli smo našli pozneje sežgani. Od kuharja smo dobili na naših njivah predpasnik in kapo. Vsi drugi so zbežali v klet, le tri sestre smo ostale v kuhinji, se objele in poklekile. V kuhinjo je stopil visok Nemec. Sestra Francka mi je šepnila na uho: »Mene bo prvo.« Nemca je nepremično gledala in ta se je umaknil. Na Češnjici so pravili pozneje, da je pripovedoval, kako ga je neka ženska gledala, da je ni mogel ustreliti. Ta Nemec je zunaj zagnal bombo skozi okence v klet, kjer je bilo polno ljudi. Moj svak Janko Habjan je imel v naročju hčerko. Ko je zapazil bombo, je postavil punčko na tla in zgrabil bombo, da bi jo vrgel nazaj skozi okno. Toda bomba mu je v roki eksplodirala in mu prebila odvodnico na vratu, da mu je kri kar brizgala v curku iz žile. Eksplozija je ubila tudi malo punčko Reziko Šolar, ki jo je teta imela v naročju. Takoj nato so nas vse nagnali iz hiše. Ranjeni Janko se je zaradi izgube krvi že opotekal in pred Fukovo hišo (prej Šolar, sedaj Šturm) padel na tla. Nemci niso nikogar pustili k njemu, da bi mu pomagal. Mrtvo Reziko je teta nosila še dve uri v naročju, ker ni bilo na njej opaziti nobene rane. Ko smo šli iz naše hiše v sosedovo, smo morali imeti roke dvignjene. Na poti k vodnjaku pod Fukovo hišo so stali fantje in možje, ki so jih Nemci polovili. Vseh je bilo triindvajset. Prvi je stal naš pastir Vinko Benedičič s Podblince, trinajst let star. Za njim moj brat Ciril, osemnajst let star. Vmes sta bila dva fantka, stara po devet let: Polakov Tonček in Markunov Tonček. Najstarejši med njimi je bil Peskarjev oče, star že čez sedemdeset let. Bolčarjev Francelj je zaklical: »Mama!«, ko smo šli mimo in je videl med nami svojo mater. Ko so nas nagnali v Fukovo hišo, je večina šla v hišo in skrivaj gledala skozi okna, kaj se bo zgodilo. Jaz sem ostala v veži in pomagala obvezovati Koritnikovo Micko z Jelenšč, ki je bila noseča in je močno krvavela, ker je bila ranjena pri eksploziji bombe v naši kleti. V Fukovi hiši nismo bili niti četrte ure. Tisti, ki so gledali skozi okno, so videli, kako je nemški vojak izpred hiše s strojnico pokosil vso vrsto moških, ki so bili postavljeni na poti. Ko smo prišli ven, so vsi ležali v snegu, a nihče ni smel k njim. Pozneje smo izvedeli, da so jih Lajšani drugi dan na povelje Nemcev znosili na Fukov hlev, nakar so Nemci hlev zažgali. Že med okupacijo so domačini iz okoliških vasi kosti zbrali in jih pokopali v skupnem grobu pri dražgoški porušeni cerkvi. Iz Fukove hiše so nas nagnali skozi zadnja vrata in nas spravili v gručo. Bilo nas je 87. Stali smo dve uri v snegu, med nas so se pomešavali Nemci, da Bičkovi borci zaradi nas niso več upali streljati nanje. Čez noč so nas zaprli v Fukov hlev, ki nima poda in je bil poln gnoja. Govoriti nismo smeli na glas, živina je vznemirjeno mukala, otroci so jokali, ker so bili lačni. Zvečer so štirje Nemci v belih haljah in s svečami v rokah hodili po hlevu in neprestano ogledovali zid. Ugibali smo, ali nas nameravajo zadušiti s plinom ali pobesiti. Ponoči sem sedela ob kravi in se naslanjala nanjo, da sem se nekoliko ogrela. Trgovka Fajfar Micika je imela s seboj vrečko sladkorja in je z njo tolažila otroke. Naša mama je bila zaprta v copatah in brez kake toplejše obleke, ker jo je pri napadu neki Nemec potisnil v stranišče tako, kakršna je bila v kuhinji, in so jo potem tako gonili okrog. Šele naslednji dan smo izprošile

pri nemškem zdravniku, da je dobil od komandanta dovoljenje, da smo smele po dve in dve v domače hiše po obutev in nekaj odeje. V ponedeljek 12. januarja 1942 so vso našo skupino gnali Nemci čez Bleca na Zgornje in Spodnje Lajše. Morale smo korakati druga za drugo, gazile smo po snegu, ob nas so pa po stezi stopali Nemci, ogrnjeni v rjuhe in imeli prižgane sveče v rokah. Prosile smo, da bi se Koritnikova Micka, ki je bila noseča in ranjena, smela peljati na saneh. Na to našo prošnjo so jo postavili kot prvo v vrsto in je morala gaziti sneg na celem.

Ko smo prišle v Spodnje Lajše, so nas vseh 87 zaprli pri Štihelnu v sobo in kamro nad gostilno. Najhujše je bilo ker nismo mogli nikamor na stranišče. Jesti nam niso dali nič. Pač pa so ljudje iz Lajš in Kališ že proti večeru prinesli nekaj živeža. V torek sva smeli dve dekleti v kuhinjo, da sva skuhali kosilo. Nemci so v peči pekli nakradene kure. V torek zvečer so bili vsi pijani in so razgrajali po hiši. S Tamžursko Mihelo sva pomagali ženam in otrokom, da so se za noč vlegli drug poleg drugega po ileh. Ker za naju ni bilo več prostora, naju je hišna gospodinja spravila v svojo sobo. Kmalu sva slišali, kako nemški vojaki vpijejo, da hočejo imeti punce. Pograbili sva svoje stvari in stekli v sobo k drugim. Vojaki so že šli po stopnicah in bi naju pograbili, če ne bi bili tako zelo pijani. V četrtek 15. januarja 1942 je prišel z občine v Selcih odlok, da lahko gremo, kamor hočemo. Nemci so že v ponedeljek vlačili iz hiš opravo, obleko in živež in nakladali na sani. Izpraznjene hiše so zažgali. Vojaki so nato pošiljali velike pakete v Nemčijo. Nekaj teh paketov so v Škofji Loki zavrnil in so prišli nazaj na pošto v Železnike. Železniška pošta je sporočila, naj pridejo Dražgošani po svoje stvari. Jože Megušar, p.d. Kopčev iz vasi Pri cerkvi, mi je to povedal in sem šla v Železnike ter našla tam dve obleki dveh bratov. Ker sem navedla, da je bila prva izdelana v Šoštanju, druga pa na Jesenicah in sta bili na trakovih krojačevi firmi, so mi ju takoj izročili. Hiše na Jelenščah so Nemci zažgali v ponedeljek zvečer. Iz svojega zapora v Lajšah smo gledali rdeči svit. Pri nas je zgorela hiša, hlev, kašča, pajštva (sušilnica) in vezan kozolec.

JAKOB POTOČNIK, POSESTNIK »NA GABRCI« V DRAŽGOŠAH ŠT.15,
NAMA JE DAL NA RAZPOLAGO SVOJ DNEVNIK, KJER IMA NAPISANO:

Bilo je l.1941 okrog božiča, ko so prišli v našo mirno gorsko vas Dražgoše gošarji ali partizani, kakor so jih ljudje imenovali. Res je bila naša vas srečna, vladalo je blagostanje zaradi pridnosti vaščanov in skoraj vedno neskalsen mir. Hiše so popravljali in prenavljali skoraj vsako leto nekaj v obeh vaseh, tako da bi bila dobila vas v nekaj desetletjih čisto drugo lice. Od spomladi leta 1941 do božiča ni bilo v vas skoraj nobenega tujega človeka, tudi vojakov in policije je bilo zelo malo. Prišli so partizani najprej v vas Na pečeh, zasedli Sokolski dom in uredili svoje reči. Čez nekaj dni so prišli njihovi novi tovariši in so zasedli Prosvetni dom in šolo Pri cerkvi. Glede preskrbe z živili niso ljudi nič nadlegovali in prosili; kje so dobili, ne vem, vedo pač oni sami. Posamezniki so takoj naznanjali policiji njihov prihod. Nevarnost je pretila od obeh strani. Vsi smo pričakovali, da bo prišlo nekaj hudega čez vas in ljudi. Zjutraj dne 8. januarja 1942 so se začela pripravljala vojna dela na obeh straneh. Nemci so iskali najbližje prostore, od koder bi mogli streljati na vas, in pošiljali patrulje in čete

v bližino vasi. Tudi partizani niso stali z rokami v žepu, ampak so pridno patroljirali in opazovali gibanje nemških čet in postavljanje njihovih topov. Temu primerno so razvrstili svoje ljudi in strojne puške, katerih je moralo biti dovolj, kakor se je slišalo pozneje, ker so ropotale na vseh koncih in krajih. Dne 8. januarja sta šla naša dva sinova (starejši Rudolf, ki je padel kot partizan v Podblici 15. avgusta 1943, in mlajši Jakob, ki je bil v partizanih od julija 1944 in je sedaj pri industrijski milici v predilnici na Trati — opomba zapisovalca) v gozd v Češnjico s konjem po hlode. Ko sta prišla do lesa, so jih Nemci z drugimi vozniki skupaj ujeli. Potem so čakali do noči in kurili ogenj, da jih ni zeblo, ker so imeli prazne želodce ves dan in še eno noč. Podnevi so naložili konjem na sani strojne puške in municijo, da so jo, ko se je popolnoma stemnilo, peljali proti Dražgošam. Ko so prišli do Krasa, so jih hoteli partizani pozdraviti s strojno puško, ki pa na srečo ni delovala zaradi mraza. Zato so streljali z navadno puško in samočresom, kar je našega konja, ki je prvi vozil, tako splašilo, da je takoj pokazal podkve, prevrnil s sani strojno puško in zbežal proti domu v topli hlev. Enako je vozil tudi drugi konj, vse druge, ki še niso prišli v območje ognja, pa so zadržali in obrnili nazaj. Tisti vojaki in naši domačini, ki so bili že preblizu zasedi, so se hitro zvalili pod pot. Prenočili so skupno v robah po skalnatih votlinah. Ta postelja ni bila mehka in tudi topla ne. Ob tem spopadu so izgubili vojaki dva moža, eden je bil ranjen, drugi pa je ranjen padel na svojo ročno granato in ga je ta po naši sodbi ubila.

Zjutraj v petek (9. januarja 1942 — opomba zapisovalca) so smeli naši oditi domov. Ko so prišli okrog desete ure v vas, so se partizani že pridno pripravljali za sprejem večjih bojev. Naši so bili premraženi do kosti, ker niso bili napravljeni, da bi ponoči zunaj spali. Ko so prišli domov, so že začeli padati prvi topovski strelji. V bližini nas pa so se oglašale strojne puške (partizanske — op. zapis.). Prvi dan je padla v bližino naše hiše samo ena granata. Ponoči je bil mir. Na Pečeh je bilo že prvi dan nekaj pogorišč.

V soboto (10. januarja 1942 — opomba zapisovalca) zjutraj so granate začele orati naše njive pod hišo, potem pa vedno bliže (hiša Na Gabrci je najbolj spodnja hiša v Dražgošah — opomba zapisovalca). Kmalu oplazi ena hišo s koncem in razbije okno, ob katerem je ležala bolna žena (žena Ivana je l. 1944 umrla na Golniku — opomba zapisovalca). Kosci šip so se vsuli po njej, ona je pa rekla popolnoma mirno: »Če bo tako, bom pa res morala vstati.« Jaz sem ji rekel, naj se napravi in gre v kuhinjo, ker je tam bolj varno. Vedeli smo, da te vrste granata ne more iti skozi dve steni. Tako smo imeli v kuhinji prav dobro trdnjavo. Drugi dan bojev, 10. januarja, so nas zjutraj ob osmi uri že pozdravljale prve granate in so padale okrog in okrog hiše, samo zadela ni nobena. Obstreljevali so, kakor da nas bi plašili. Mi se pa navadnih granat nismo nič bali, ampak samo vžigalnih. Ta dan smo delali samo nujna dela. Od časa do časa smo hodili pred hišo gledat, kako se sveti iz nemških topov, ker se je pri vsakem strelu videl ogenj, in kam največ streljaajo. Okrog desete ure, ko smo bili vsi v kuhinji, se zasliši na podu močan tresk, kakor da medved z batom odpira vrata. Takoj skočim gledat, kaj je, pa vidim poln pod prahu in drobnega kamna, v 15 cm debeli steni pa luknjo, skozi katero je prišla granata. Od tukaj je šla še skozi dva močna trama, na strehi pa je dobila pot v svobodo, katere se je tako razveselila, da se je takoj vlegla v sneg k drugim tovaršicam, katerih je bilo mnogo. Ves breg okrog in nad hišo je bil črn od njih.

Popoldan smo imeli bolj mir. Vse granate so šle čez streho na vas in vršile tam svoje uničujoče delo. Jaz sem jih gledal za našo hišo, kjer sem bil popolnoma varen, kako se vlečejo kot ognjene črte na vas. Eksplodirala je komaj vsaka četrta, a vendar je bila že ta dan na stavbah škoda velika. Ta dan nismo videli nobenega človeka v bližini. Proti večeru so prav na gosto padale vžigalne granate, menda zato, da bi se lahko greti oni, kateri niso več imeli svojih toplih stanovanj. Ko se je stemnilo, je ognjeni sij iz obeh vasi kazal, kaj so naredile vžigalne granate. Ponoči je bil s topovi in strojnici mir. To noč so Nemci poskušali od več strani priti v vas in to se jim je menda deloma posrečilo.

Pot na Jelenščah, kjer so Nemci postrelili 23 moških
(Original v loškem muzeju) Foto Fr. Planina

Drugi dan, 11. januarja, je bila nedelja. Ta dan je bil prvi, mogoče skozi 500 let, da je bila cerkev v nedeljo prazna. To nedeljo zjutraj se je začel topniški ogenj prav zgodaj. Dopoldan so pri nas padle samo na njivo nekatere granate. Krogle iz strojne puške pa so padale precej na gosto, tako da so skozi eno steklo vežnega okna priletele tri krogle, od katerih je ena razbila spodaj materino omaro, drugi dve sta se pa zarili v zid, vsaka na eni strani kuhinjskih vrat. Tudi hlevna in vežna vrata so bila večkrat preluknjana. Stekla v oknih na sprednji strani so bila deloma razbita. Tudi streha je bila močno razbita. Čudil sem se, ker je šla krogla skozi hlevska vrata proti živalim, pa ni nobene zadela. Kljub temu smo bili dopoldne še kar zadovoljni. Opoldne so s streljanjem popolnoma prenehali. Kakor se je slišalo pozneje, jim je zmanjkalo municije, toda samo za eno uro, da so imeli bolj čas počivati. Ob eni uri so začeli znova in takoj prva granata je padla deset metrov pred našo hišo, eksplodirala in en večji kos je priletel v okno zgornje hiše in ga popolnoma razbil, tako da je bila hiša polna prahu in peska, ko sem šel pogledat. Tudi s tem ptičem, ki je tako drvarsko priletel skozi okno, sem bil še kar zadovoljen in sem šel nazaj v našo trdnjavo. Zopet sem bil tam kakih pet minut, kar se zasliši na strehi strašen udarec, drug za drugim, potem pa padanje opeke na tla. Takoj skočim gledat, če tudi gori. Toda, kaj vidim? Ognja ni bilo, ker niso bile vžigalne granate. En tram je bil odbit v strehi in zraven njega taka luknja, da bi lahko s konjem seno peljal skozi. Spodaj pa je bil fabijon ves odbit in seno razmetano pred hišo in po vseh češpljah. Tudi klop pred hišo je bila popolnoma razbita. Ta granata je ostala v snegu, druga pa je šla bolj proti vrhu strehe skozi, naredila spredaj in zadaj luknjo in šla naprej gledat, če se bo dalo narediti še kje kaj škode. Toda breg ji je

zastavil pot. S to granato je bila pri nas škoda od streljanja zaključena. Tem bolj pa so padale granate na obe vasi. Posebno proti večeru so zelo padale vžigalne granate in tudi izvršile svojo nalogo v polni meri. Vžigalne so proti večeru streljali menda zato, da je, kdor ni hotel že podnevi pobegniti, lahko ponoči šel po svetli poti, ako mu je bilo to bolj ljubo, kakor ostati ob kupu pepela zadnjih ostankov ljubega doma, katerega so mnogi priborili z največjimi napori in vztrajnostjo. To noč je mnogo vaščanov bežalo v gozdove.

Proti jutru, dne 12. januarja 1942, smo, kot vsako jutro, mislili, da se bo zopet začel topovski ogenj. Zato smo temu primerno zavarovali vrata in sprednja okna naše hiše. Eno okno proti peči smo zavarovali z betonsko ploščo, drugo pa z močnim lesom. Ugibali smo, kaj to pomeni, da ni več streljanja s topovi, ampak samo tu in tam strel iz puške. Dobro je bilo, da nismo vedeli, ker bi sicer ne čakali doma. To dopoldne je bil pri nas popolen mir, ki mi ni bil nič po volji. Imel sem ga samo za mir pred viharjem. In res, celo dopoldne nismo videli nobenega vojaka ali koga drugega, a kljub temu smo pričakovali in slutili, da se godi nekaj hudega. Ob tretji uri pa opazimo prve vojake na poti iz vasi Na pečeh, med in za njimi pa ujetnike, žalostne ostanke vaščanov. Bilo je nekaj otrok, mlajših in starejših žensk in starih mož. Vsi drugi so zbežali v druge vasi, ostali v gozdove, tretji pa od boga namenjeni usodi v žrelo.

Ko sem opazil te prve odpeljane ljudi, mi je prišla solza v oko in rekel sem svojim domačinom: »Dopolnjeno je. Kamor gredo ti ljudje, tja bomo šli tudi mi in vsi vaščani brez izjeme.« Odšli so na Rudno, se odpeljali z avtom dalje in s tem je bil pri nas ta dan zaključen. Za vse grozote, ki so se godile v obeh vaseh preteklo noč in ta dan, nismo vedeli pri nas popolnoma nič, to pa zato, ker je bila hiša deset minut proč od vasi. Še mnogo bi tukaj lahko napisal, toda ne morem, ker so mi usta zaprta z avtomatsko puško. O tem naj govore nagrobni napisi in zgodovina. Zjutraj, dne 13. januarja 1942, je prišla iz ravnin dolga vrsta voznikov in vojakov. Šli so Na peči po živino, živež, razno blago in hišno opravo. Z začudenjem smo gledali to procesijo. Proti poldnevu so prišli nazaj. Nekateri vozniki in vojaki so peljali tudi nekaj domačinov. K poldnevu so prišli k nam prvi trije vojaki z naperjenimi puškami in pregledali hišo od zunaj, ali ni kje kdo skrit. Toda, ker sem jim dokazal, da ni nobenih sledov v snegu, so mirno odšli in rekli, da mogoče mi ostanemo. Nato sem skuhal južino, pojedli smo in opravili pri živini še vse po starem redu. Okrog druge ure je šel naš Rudolf na breg zunaj hiše in nas takoj začel klicati. Ko sem šel gledat, sem videl, da gore vsi naši trije seneni hlevi. Nato sem rekel samo: »Ako ostanemo, moramo dati takoj živino proč.« Nič se mi ni zdelo več novo. Bil sem pripravljen na vse. Ta dan bi se mi tudi umreti ne zdelo nič novega. Zopet smo posedeli nekaj časa v naši trdnjavi, toda zadnjič. Kmalu se zasliši zunaj nemški klic, naj pridemo ven. Šel sem najprej sam. Dva policista sta stala v bližini hiše za drevesi s proti meni naperjenima puškama in jezno kričala: »Weiter, weiter!« Jaz sem hitro skočil nazaj v hišo in svojim povedal, da moramo takoj vsi oditi. Vzel sem svoj nahrbtnik in šel pred hišo prosit, naj vsaj malo počakajo, da bomo vzeli kaj s seboj. Toda nič ni pomagalo. Morali bi oditi brez odloga, imel pa sem še eno sredstvo, s katerim sem si vedel pomagati v tem zadnjem trenutku, da bi se vsaj stari pošteno spravili iz hiše. Nisem hotel iti izpred hiše, četudi sem stal

pred puškama, in sem jima pripovedoval, da imamo v hlevu konja, krave in prašiča. Ko sta slišala besedo »švajnc«, jih je menda tako prevzela slast po pečenki in okusnih klobasicah, da je eden takoj povedil puško in šel proti meni, pogledal v hlev, nekaj povedal tovarišu, nato šel na pod in spustil pod streho rdečega petelina, kateri je takoj začel peti na obeh koncih strehe svojo uničevalno pesem. Nato je prišel nazaj, spodil vse iz hiše, tako da se je morala žena obuvati že v veži, šel nazaj v hlev, odpenjal krave in ustrelil ljubljene prašička, ki je vagal že 150 kg in sem mu tako lepo stregel vse leto. Ker oni godlje ne znajo kuhati, smo mu kri spustili kar v gnoj, zaklati pa sem ga moral jaz. Naložili smo ga na konjske sani, vpregli konja, ujeli obe kravi, ki sta tekali po snegu, se še enkrat ozrli na gorečo hišo in se odpeljali. Bil sem skoraj vesel, da je hiša tako lepo gorela. Mislil sem, ako nam ne more koristiti, naj še drugim ne, ker sam sem bil prepričan, da je ne bom več potreboval. Mislili smo, da nas bodo preselili kam daleč. Pot od doma je bila težka. Jaz sem prvi vodil eno kravo, druga je šla sama za menoj. En sin je peljal na saneh staro mater, nahrbtnik in vrečo z nekaj obleke in en hleb kruha. Drugi sin je vodil konja, na saneh pa so bili mrtvi prašič, bolna žena in stari oče. Od naše imovine nismo smeli vzeti ničesar drugega, samo živino smo morali odpeljati. Za nami pa so šli oboroženi vojaki. To je bil čuden spreved in precej podobno je bilo tudi povsod drugod, samo s to razliko, da smo mi sami gonili živino, drugim pa so jo drugi.

Na Rudnem smo živino oddali, zasedli pripravljeni avto, nato pa so nas vse popisali. Tukaj smo se sešli z ostanki Dražgošanov in se pregledovali, koliko in kateri smo. V petih minutah po našem prihodu so nas odpeljali proti Škofji Loki. Ugibali smo, če nas bodo odpeljali v Begunje. Zavozili smo proti Ljubljani in takoj nam je bilo lažje, akoravno nismo vedeli, kam gremo sedaj. Zopet smo ugibali, kam in kako daleč. Ustavili smo se v Št. Vidu pred škofovimi zavodi, izstopili smo in znosili naše bogastvo v novo stanovanje. Tukaj smo se sešli z onimi, ki so jih odpeljali prejšnji dan. Vseh skupaj nas je bilo 86 oseb. To je bilo vprašanj, kako se je kdo rešil in kako se mu je godilo tačas. Za posteljo smo imeli slamo po tleh, za večerjo pa smo dobili črno kavo. Pa kako naj jemo, saj smo bili siti vsega, skoraj da tudi življenja. Drugi dan se je začelo novo življenje. Vsak dan med sedmo in deveto uro je bil zajtrk, navadno črna kava brez sladkorja. Zjutraj smo dobili tudi kruh, polovico hleba za eno osebo, kar je bilo res dovolj, toda samo prvi teden. Opoldan smo dobivali različno hrano, dobrega nič. Zvečer zopet kavo. Nekoč v prvih dneh smo dobili nazaj svoje postelje, komur je bila z njim odpeljana. Mi nismo dobili nič, zato so nam nekaj posodili drugi. Prve dni se je začelo pisanje pošte in prošenj na vse strani, ker v začetku je bilo v tem pogledu precej prosto, proti koncu pa že tako strogo, da je smel vsak prejeti in oddati samo eno pismo in še to samo nemško pisano. Prvi teden so začeli prihajati tudi zavoji s hrano in nekaj tudi z obleko, od česar pa mi nismo dobili nič, ker ni bilo pošteno deljeno. Skoraj vsi so dobivali od svojih in sorodnikov, mi od nikogar nič. Neki sosed nam je večkrat dal kruha, ohranim ga v hvaležnem spominu. V zdravstvenem oziru je bilo na splošno še dosti dobro, samo nekaj je bilo oddanih v bolnišnico. Mene pa je ves čas bolela noga, da skoraj po sobi nisem mogel hoditi in sem bil zato tudi vsakega dela prost. Kadar sem bil boljši, sem kvartal, da je bil čas krajši. Vsi smo bili razdeljeni v skupine. Dekleta

so nam včasih katero zapele, za delo pa so imele pometanje in pomivanje poda. Ženske so molile in tarnale. Fantje so imeli bolj stalno delo. Vsak dan so sekali drva in drugo. Starejši moški so bili večji del časa zaposleni pri kartah. Življenje je šlo enolično iz dneva v dan. Samo, kadar so se kateri selili iz ene sobe v drugo, ali so novi prišli ali odhajali, takrat je bilo malo spremembe. Bil je mrzel zimski čas, da se cele tedne niso odtajala okna, da bi lahko skoznje videli. Zaradi hudega mraza smo bili mnogi zadovoljni, da smo bili vsaj v primerno topli sobi. V sobi in na hodniku smo bili prosti. Enkrat smo se šli tudi kopat, kdor je hotel. Nekajkrat smo šli tudi na sprehod po vrtu, seveda pod nadzorstvom straže. Mnenja smo bili različnega. Eni so želeli samo, da bi bili prosti, drugim pa ni bilo za prostost nič, samo da smo bili v sobi na toplem in ne preveč lačni. Proti koncu je bilo hrane bolj malo, zato pa so nam obetali, da bomo kmalu prosti, česar pa se jaz nisem prav nič veselil, vsaj za nekaj časa še ne. Točno po preteku petih tednov je nastopil odločilni dan prostosti. Takoj zjutraj so nam povedali, da bomo ta dan šli nazaj domov, toda gotovo še ni bilo, a vendar smo spravljali svoje reči skupaj. To je bilo vse živo, kakor v panju. Opoldne je prišel komisar in nam rekel: »Sedaj pa le hitro vsak svoje skupaj, gremo!« Vsaka družina posebej je šla mimo straže skozi vrata, vse so dvakrat popisali. Nato smo zasedli avtomobile in se hitro odpeljali vsak s svojo mislijo in željo proti domu.